

ISSN 2224-526X

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ

Х А Б А Р Л А Р Ы

ИЗВЕСТИЯ

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

NEWS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

АГРАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР СЕРИЯСЫ

СЕРИЯ АГРАРНЫХ НАУК

SERIES OF AGRICULTURAL SCIENCES

2 (38)

НАУРЫЗ – СӘУІР 2017 ж.
МАРТ – АПРЕЛЬ 2017 г.
MARCH – APRIL 2017

2011 ЖЫЛДЫҢ ҚАҢТАР АЙЫНАН ШЫҒА БАСТАҒАН
ИЗДАЕТСЯ С ЯНВАРЯ 2011 ГОДА
PUBLISHED SINCE JANUARY 2011

ЖЫЛЫНА 6 РЕТ ШЫҒАДЫ
ВЫХОДИТ 6 РАЗ В ГОД
PUBLISHED 6 TIMES A YEAR

АЛМАТЫ, ҚР ҰҒА
АЛМАТЫ, НАН РК
ALMATY, NAS RK

Б а с р е д а к т о р

Есполов Т.И.,

э.ғ.д, профессор,

ҚР ҰҒА академигі және вице-президенті

Р е д а к ц и я а л қ а с ы:

Байзақов С.Б., э.ғ.д, проф., ҚР ҰҒА академигі (бас редактордың орынбасары); **Тиреуов К.М.**, э.ғ.д, проф., ҚР ҰҒА корр-мүшесі (бас редактордың орынбасары); **Елешев Р.Е.**, т.ғ.д, проф., ҚР ҰҒА академигі; **Рау А.Г.**, т.ғ.д, проф., ҚР ҰҒА академигі; **Иванов Н.П.**, в.ғ.д, проф., ҚР ҰҒА академигі; **Кешуов С.А.**, т.ғ.д, проф., ҚР ҰҒА корр-мүшесі; **Мелдебеков А.**, а.ш.ғ.д., проф., ҚР ҰҒА академигі; **Чоманов У.Ч.**, т.ғ.д, проф., ҚР ҰҒА академигі; **Елюбаев С.З.**, а.ш.ғ.д., проф., ҚР ҰҒА корр-мүшесі; **Садықұлов Т.**, а.ш.ғ.д., проф., ҚР ҰҒА корр-мүшесі; **Сансызбай А.Р.**, а.ш.ғ.д., проф., ҚР ҰҒА корр-мүшесі; **Умбетаев И.**, а.ш.ғ.д., проф., ҚР ҰҒА корр-мүшесі; **Оспанов С.Р.**, а.ш.ғ.д., проф., ҚР ҰҒА құрметті мүшесі; **Олейченко С.И.**, а.ш.ғ.д., проф.; **Кененбаев С.Б.**, а.ш.ғ.д., проф., ҚР АШҒА академигі; **Омбаев А.М.**, а.ш.ғ.д., проф.; **Молдашев А.Б.**, э.ғ.д, проф., ҚР ҰҒА құрметті мүшесі; **Сагитов А.О.**, б.ғ.д., ҚР ҰҒА академигі; **Сапаров А.С.**, а.ш.ғ.д., проф., ҚР АШҒА академигі; **Балгабаев Н.Н.**, а.ш.ғ.д., проф.; **Умирзаков С.И.**, т.ғ.д, проф.; **Султанов А.А.**, в.ғ.д., проф., ҚР АШҒА академигі; **Жамбакин К.Ж.**, б.ғ.д., проф., ҚР ҰҒА корр-мүшесі; **Алимқұлов Ж.С.**, т.ғ.д., проф., ҚР АШҒА академигі; **Саданов А.К.**, б.ғ.д., проф.; **Сарсембаева Н.Б.**, в.ғ.д., проф.

Р е д а к ц и я к е ñ е с і:

Fasler-Kan Elizaveta, Dr., University of asel Switzeland; **Koolmees Petrus Adrianus**, Prof. Dr., Utrecht University, The Netherlands; **Babadoost-Kondri Mohammad**, Prof., University of Illinois, USA; **Yus Aniza Binti Yusof**, Dr., University Putra, Malaysia; **Hesseln Hayley Fawn**, As. Prof., University of Saskatchewan, Canada; **Alex Morgounov**, Pr., International Maize and Wheat Improvement Center Turkey; **Андреш С.**, Молдова Республикасы ҰҒА академигі; **Гаврилюк Н.Н.**, Украина ҰҒА академигі; **Герасимович Л.С.**, Беларусь Республикасының ҰҒА академигі; **Мамедов Г.**, Азербайджан Республикасының ҰҒА академигі; **Шейко И.П.**, Беларусь Республикасының ҰҒА академигі; **Жалнин Э.В.**, т.ғ.д., проф., Ресей; **Боинчан Б.**, а.ш.ғ., проф., Молдова Республикасы.

Главный редактор

Есполов Т.И.,

доктор эконом. наук, проф.,
вице-президент и академик НАН РК

Редакционная коллегия:

Байзаков С.Б., доктор эконом. наук, проф., академик НАН РК (заместитель главного редактора); **Тиреуов К.М.**, доктор эконом. наук, проф., член-корр. НАН РК (заместитель главного редактора); **Елешев Р.Е.**, доктор техн. наук, проф., академик НАН РК; **Рау А.Г.**, доктор техн. наук, проф., академик НАН РК; **Иванов Н.П.**, доктор ветеринар. наук, проф., академик НАН РК; **Кешуов С.А.**, доктор техн. наук, проф., член-корр. НАН РК; **Мелдебеков А.**, доктор сельхоз. наук, проф., академик НАН РК; **Чоманов У.Ч.**, доктор техн. наук, проф., академик НАН РК; **Елюбаев С.З.**, доктор сельхоз. наук, проф., член-корр. НАН РК; **Садыкулов Т.**, доктор сельхоз. наук, проф., член-корр. НАН РК; **Сансызбай А.Р.**, доктор сельхоз. наук, проф., член-корр. НАН РК; **Умбетаев И.**, доктор сельхоз. наук, проф., член-корр. НАН РК; **Оспанов С.Р.**, доктор сельхоз. наук, проф., Почетный член НАН РК; **Олейченко С.И.**, доктор сельхоз. наук, проф.; **Кененбаев С.Б.**, доктор сельхоз. наук, проф., академик АСХН РК; **Омбаев А.М.**, доктор сельхоз. наук, проф.; **Молдашев А.Б.**, доктор эконом. наук, проф., Почетный член НАН РК; **Сагитов А.О.**, доктор биол. наук, академик НАН РК; **Сапаров А.С.**, доктор сельхоз. наук, проф., академик АСХН РК; **Балгабаев Н.Н.**, доктор сельхоз. наук, проф.; **Умирзаков С.И.**, доктор техн. наук, проф.; **Султанов А.А.**, доктор ветеринар. наук, проф., академик АСХН РК; **Жамбакин К.Ж.**, доктор биол. наук, проф., член-корр. НАН РК; **Алимкулов Ж.С.**, доктор техн. наук, проф., академик АСХН РК; **Саданов А.К.**, доктор биол. наук, проф.; **Сарсембаева Н.Б.**, доктор ветеринар. наук, проф.

Редакционный совет:

Fasler-Kan Elizaveta, Dr., University of asel Switzeland; **Koolmees Petrus Adrianus**, Prof. Dr., Utrecht University, The Netherlands; **Babadoost-Kondri Mohammad**, Prof., University of Illinois, USA; **Yus Aniza Binti Yusof**, Dr., University Putra, Malaysia; **Hesseln Hayley Fawn**, As.Prof., University of Saskatchewan, Canada; **Alex Morgounov**, Pr., International Maize and Wheat Improvement Center Turkey; **Андреш С.**, академик НАН Республики Молдова; **Гаврилюк Н.Н.**, академик НАН Украины; **Герасимович Л.С.**, академик НАН Республики Беларусь; **Мамедов Г.**, академик НАН Республики Азербайджан; **Шейко И.П.**, академик НАН Республики Беларусь; **Жалнин Э.В.**, доктор техн. наук, проф., Россия; **Боинчан Б.**, доктор сельхоз. наук, проф., Республика Молдова.

Известия Национальной академии наук Республики Казахстан. Серия аграрных наук.

ISSN 2224-526X

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы)

Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации и архивов Министерства культуры и информации Республики Казахстан № 10895-Ж, выданное 30.04.2010 г.

Периодичность 6 раз в год

Тираж: 300 экземпляров

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219-220, тел. 272-13-19, 272-13-18

<http://nauka-nanrk.kz/agricultural.kz>

© Национальная академия наук Республики Казахстан, 2017

Адрес типографии: ИП «Аруна», г. Алматы, ул. Муратбаева, 75

Chief Editor

Espolov T.I.,

Dr. economy. Sciences, prof.,
Vice President and member of the NAS RK

Editorial Board:

Baizakov S.B., Dr. of economy sciences, prof., academician of NAS RK (deputy editor); **Tireuov K.M.**, Doctor of Economy Sciences., prof., corresponding member of NAS RK (deputy editor); **Eleshev R.E.**, Dr. Of agricultural sciences, prof., academician of the National Academy of Sciences of Kazakhstan; **Rau A.G.**, Dr. sciences, prof., academician of the National Academy of Sciences of Kazakhstan; **Ivanov N.P.**, Dr. of veterinary sciences, prof., academician of the National Academy of Sciences of Kazakhstan; **Kesha S.A.**, Dr. sciences, prof., corresponding member. NAS RK; **Meldebekov A.**, doctor of agricultural sciences, prof., academician of the National Academy of Sciences of Kazakhstan; **Chomanov U.Ch.**, Dr. sciences, prof., academician of the National Academy of Sciences of Kazakhstan; **Yelyubayev S.Z.**, Dr. of agricultural sciences, prof., corresponding member. NAS RK; **Sadykulov T.**, Dr. Farm. Sciences, prof., corresponding member. NAS RK; **Sansyzbai A.R.**, doctor of agricultural sciences, prof., corresponding member. NAS RK; **Umbetaev I.**, Dr. Farm. Sciences, prof., corresponding member. NAS RK; **Ospanov S.R.**, Dr. agricultural sciences, prof., Honorary Member of the National Academy of Sciences of Kazakhstan; **Oleychenko S.N.**, Dr. Of agricultural sciences, prof.; **Kenenbayev S.B.**, Dr. Agricultural sciences, prof., academician of the Academy of Agricultural Sciences of Kazakhstan; **Ombayev A.M.**, Dr. Agricultural sciences, Prof.; **Moldashev A.B.**, Doctor of Economy sciences, prof., Honorary Member of the National Academy of Sciences of Kazakhstan; **Sagitov A.O.**, Dr. biol. sciences, Academician of the National Academy of Sciences of Kazakhstan; **Saparov A.S.**, Doctor of agricultural sciences, prof., academician of the Academy of Agricultural Sciences of Kazakhstan; **Balgabaev N.N.**, the doctor agricultural sciences, Prof.; **Umirzakov S.I.**, Dr. Sci. Sciences, Prof.; **Sultanov A.A.**, Dr. of veterinary sciences, prof., academician of the Academy of Agricultural Sciences of Kazakhstan; **Zhambakin K.J.**, Dr. of biological Sciences, prof., corresponding member of. NAS RK; **Alimkulov J.C.**, Dr. of biological sciences, prof., academician of the Academy of Agricultural sciences of Kazakhstan; **Sadanov A.K.**, Dr. of biological Sciences, Prof.; **Sarsembayeva N.B.**, Dr. veterinary sciences, prof.

Editorial Board:

Fasler-Kan Elizaveta, Dr., University of Basel Switzerland; **Koolmees Petrus Adrianus**, Prof. Dr., Utrecht University, The Netherlands; **Babadoost-Kondri Mohammad**, Prof., University of Illinois, USA; **Yus Aniza Binti Yusof**, Dr., University Putra, Malaysia; **Hesseln Hayley Fawn**, As. Prof., University of Saskatchewan, Canada; **Alex Morgounov**, candidate of agricultural sciences, International Maize and Wheat Improvement Center Turkey; **Andresh S.**, academician of NAS of Moldova; **Gavriluk N.N.**, academician of NAS of Ukraine; **Gerasimovich L.S.**, academician of NAS of Belorussia; **Mamadov G.**, academician of NAS of Azerbaijan; **Sheiko I.P.**, academician of NAS of Belorussia; **Zhalnin E.V.**, Dr. of technical sciences, professor, Russia, **Boinchan B.**, doctor of agricultural sciences, prof., Moldova.

News of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. Series of Agrarian Sciences.

ISSN 2224-526X

Owner: RPA "National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan" (Almaty)

The certificate of registration of a periodic printed publication in the Committee of Information and Archives of the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan N 10895-Ж, issued 30.04.2010

Periodicity: 6 times a year

Circulation: 300 copies

Editorial address: 28, Shevchenko str., of.219-220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19, 272-13-18,
<http://nauka-nanrk.kz/> agricultural.kz

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2017

Address of printing house: ST "Aruna", 75, Muratbayev str, Almaty\

NEWS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

SERIES OF AGRICULTURAL SCIENCES

ISSN 2224-526X

Volume 2, Number 38 (2017), 63 – 67

A. D. Omarbekova, A. K. Igembayeva, T. P. Pentaev, N. B. Nurlanova

Kazakh national agrarian university, Almaty, Kazakhstan

**IMPROVING SUSTAINABLE LAND USE
ON AGRICULTURAL LAND**

Abstract. Efficient use of sustainable lands within agricultural lands, basis on the ecology without adverse effect on the environment and direct influence to the increase of labour productivity.

Key words: efficient land use, beneficial land use, sustainable land use, agricultural lands.

УДК 332.3.631.12

А. Д. Омарбекова, А. К. Игембаева, Т. П. Пентаев, Н. Б. Нұрланова

Қазақ ұлттық аграрлық университеті, Алматы, Қазақстан

**АУЫЛШАРУАШЫЛЫҚ ЖЕРЛЕРІНІҢ
ТҰРАҚТЫ ПАЙДАЛАНУЫН АРТТЫРУ**

Аннотация. Ауылшаруашылық жерін тұрақты және ұтымды пайдалану, қоршаған ортаға зиян келтірмейтін экологияға негіздеу және еңбек өнімділігінің артуына тікелей әсер етуі көрсетілген.

Түйін сөздер: жерлерді тиімді пайдалану, жерді ұтымды пайдалану, жерді тиынақты пайдалану, ауыл шаруашылық мақсатындағы жерлер.

Кіріспе. Мыңдаған жылдар бойы, шаруашылық және қоғамның дамуы нәтижесінде адамдардың өмір сүру ортасы, таза табиғаттан біртіндеп табиғи антропогендік және антропогендікке айналды. Табиғи үрдістер ортаның қасиеті емес, сонымен қатар қоғам және табиғаттың қарым – қатынысының мәселелері. Табиғатты пайдаланудың әр – түрлі әлемдік, аймақтық, жергілікті деңгейдегі табиғи үрдістері мен жағдайларға байланыстылығы бақыланып отырды. Қазіргі таңда ауылшаруашылықта жерді тұрақты пайдалану әдістемелері пайдалануда [1].

XXI ғасырдағы әлемдік жүйедегі өзінің өзектілігі алдыңғы орында тұрған, табиғатты – пайдаланудың экологиялық – экономикалық мәселелері болып тұр. Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасы табиғатты пайдаланудағы дағдарыстың себепшісі, ұлттық экономика саласындағы соның ішінде ауылшаруашылығын экологиялық – экономикалық тиімді пайдалану механизмдері, сонымен қатар жерді тұрақты әрі ұтымды пайдалану әлемдік талаптарға сай келуіне басты мән беруде. Еліміздің көптеген аймағындағы жерлердің 66% пайызы тың және тыңайған жерлерді игеру кезінде дағдарысқа ұшыраған, оны қайта қалпына келтіру көптеген қаржы мен ұзақ уақытты талап етеді. Ауыл-шаруашылық жерлерін тиімді пайдалану, орнықты орналастырумен оны үлестіру әрі экологиялық – экономикалық жағынан таза өнімдер алу үшін білікті де білімді мамандар қажет. Елімізде 2007 жылы Елбасының тапсырысы бойынша «Экологиялық кодекс» жанданып және барлық қоршаған ортаны қорғауға байланысты талап пен іс – шараларды жүзеге асыруда осы құжат басшылыққа алынды [2].

Ауылшаруашылығындағы жерлерді тұрақты түрде пайдалану бұл экономикалық өсудің, жер ресурстарының сапалық жағдайы түзетілуінің, тұрғындардың материалдық және рухани қанағат-

тануының оң арақатынасына қол жеткізілетін қоғамдық дамудың қатынас жүйеі. Тиянақты жер пайдаланудың қажеттілігін, жер ресурстарын сақтап қалудағы оның маңыздылығын дәлелдей отырып, негізгі әлеуметтік, экономикалық және экологиялық заңдар мен қағидаларға сүйену қажет.

Қазақстандағы жер пайдаланудың жаңа парадигмасын – әлеуметтік –бағытталған экономиканы құру, теңестірілген жер пайдаланудың экологиялық – экономикалық негіздерін анықтау және оларды енгізу жолдарын табу жағдайында жерді тұрақты пайдалану тұжырымдамасын талдау.

Ауылшаруашылықта жерді тұрақты түрде пайдалануды қамтамасыз ету жерлердің сандық сипаттамаларын төмендетпейтін жер пайдалануды білдіреді. Жерді пайдаланудың тұрақтылығын қамтамасыз ету дегеніміз – бұл ауылшаруашылық алқаптарының аудандары сақталатын және олардың шұрайлылығының төмендеуіне жол бермейтін, дұрыс, яғни, заңнамаға сәйкес жер пайдалануды, басқа табиғи нысандардың жағдайын төмендетпейтін жинақы құрылыс ұйымдастыратын, жерлерді уақытылы және мақсатына сай пайдалану қамтамасыз ететін, нақты жер учаскелерінің табиғи – климаттық және географиялық ерекшеліктеріне жақсы жағынан сай келетін жер пайдалануды қамтамасыз ететін жер пайдалануды ұйымдастыру.

Жер учаскесінің сапалық жай-күйі

		Шабындық мен жайылым			
		Жаксартылған шабындықтар мен жайылымдар: көп жылдық шөп егіліп, түбегейлі жақсартылған		1,2	
Егістік		Жаксартылған шабындықтар мен жайылымдар: Өсімдік жамылғысының түр-құрамын өзгертпей, беткі кабат жақсатылған		1,1	
		Шабындықтар		Жайылымдар	
Жердің мелорациялық жай-күйі		Жердің жай-күйі		Жердің жай-күйі	
Жаксы (топырағы тұзды емес және сортаң емес, тассыз, эрозияға кшырамаған; жер асты суларының тереңдігі тұщы су - 3 метрден астам,минералды су - 6 метрден астам	1,2	Жаксы (ластанбаған, бұта-шілік баспаған, ағаш өспегентассыз, аймақтық өсімдіктердің белгілері жаксы байқалатын жер учаскесі)	1,2	Жаксы (ластанбаған, бұта-шілік баспаған, ағаш өспеген, тассыз аймақтық өсімдіктердің белгілері жаксы байқалатын жер учаскесі)	1,2
Қанағатандарлық (топырағы аздап тұзды, сортаңдау, тасы аз,аздап эрозияға ұшыраған минералдануы төмен жер асты суларының тереңдігі 3-6 метр	0,9	(ластанған,бұта-шілік басып кеткен,ағаш өскен,тастақ, өсімдік жамылғысының аймақтық құрылымын бұзылған. Аталған белгілері аумақтық 40 пайызынан астам алаңынан байқалады)	0,9	Қанағатандарлық (ластанған, бұта-шілік (азыққа жарамайтын бұталар) басқан, ағаш өскен тастақ, өсімдік жамылғысының аймақтық құрылымын бұзылған, қатты тапталған жайылымдар, жалаңаш сорлары-бар, сортаң топырақты тақыр жер учаскесі. Аталған белгілері аумақтық 40 пайызына дейін алаңынан әзірленеді)	0,9
Қанағаттанғысыз (топырағы орташа және аса тұзданған, орташа және аса сортаң, тастақ, орташа және күшті эрозияға ұшыраған, 1 г/л астам суларының тереңдігі 3 метрден кем)	0,6	(ластанған, бұта-шілік басып кеткен, ағаш өскен, тастақ, өсімдік жамылғысының аймақтық құрылымын бұзылған. Аталған белгілері аумақтық 40 пайызынан астам алаңынан байқалады)	0,7	Қанағаттанғысыз (ластанған, бұта-шілік (азыққа жарамайтын бұталар) басқан, ағаш өскен,тастақ, өсімдік жамылғысының аймақтық құрылымын бұзылған, жалаңаш сорлары бар, сортаң топырақты тақыр жер учаскесі. Аталған белгілері аумақтық 40 пайызынан астам алаңынан байқалады)	0,6
Жер бетінің еңістігі		Жер бетінің еңістігі		Жер бетінің еңістігі	
1 градусқа дейін	1	3 градусқа дейін	1	12 градусқа дейін	1
1-ден 3 градусқа дейін	0,98	3,1-ден 6 градусқа дейін	0,95	13-ден 20 градусқа дейін	0,8
3-тен 5 градусқа дейін	0,96	6,1-тен 10 градусқа дейін	0,9	20 градустан жоғары	0,6
5-тен 7 градусқа дейін	0,93	10,1-тен 20 градусқа дейін	0,85		
7 градустан астам	0,86	20 градустан астам	0,5		

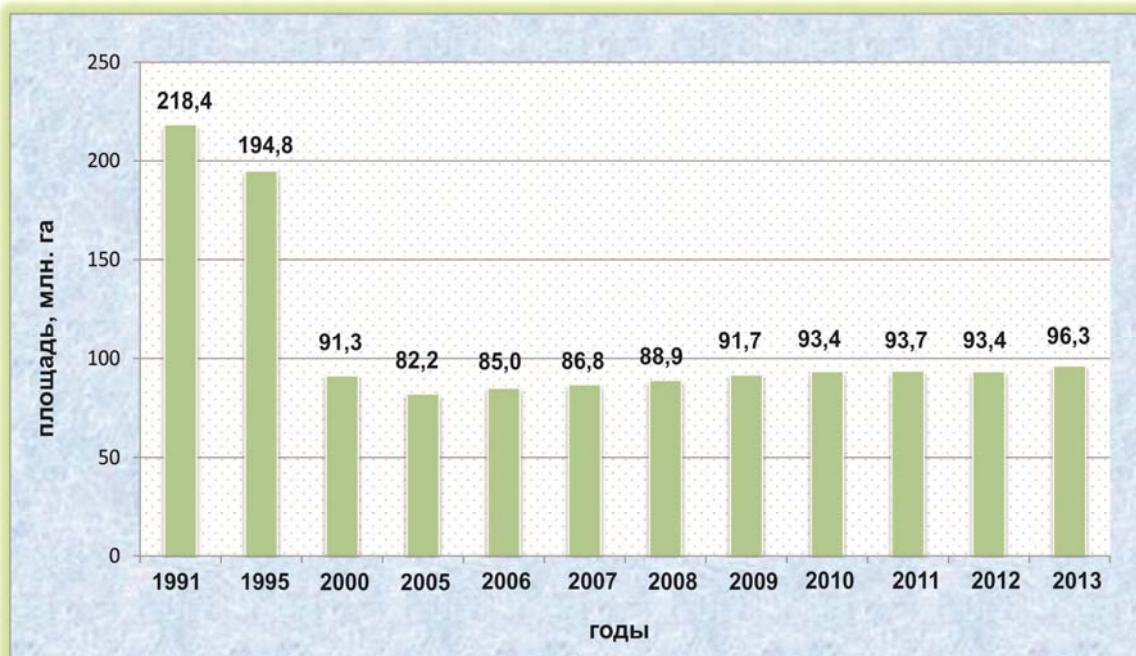
Орнықты дамуды қамтамасыз ету үшін жер пайдалану субъектілерінің өкілеттілігін нақты анықтайтын, жерге иелік ету, оны пайдалану мен билік ету өкілдігін белгілейтін жерге меншік құқығын орнату қажет. Жер меншігі қатынастарында жер пайдаланудың экономикалық және экологиялық құрамдас бөлігі, әлеуметтік байланыстар және процесстер толықтай іске асуы тиіс. Бұндай қағидатты қамтамасыз ету қоғамның орнықты дамуына жағдай жасайды.

Тәуелсіздік жылдарының ішінде де жер ресурстарының құндылығын көтеру, оларды тиімді пайдалану және қорғау мәселесі мемлекеттік деңгейде шешілмеді. Отандық және шетелдік ғалымдардың жер пайдалану жағдайын бағалау бойынша ұстанымдарын талдау негізінде жер пайдалануда экономикалық тәсілдеме басымдау, ал әлеуметтік және экологиялық сәйкесінше екінші және үшінші орында екіндігі анықталды. Бұндай жағдайды өзгертуге жерді пайдалануды үдетуді анықтау мен бағалау, барлық жер алқаптарын есепке алу мен кадастр және аумақтық шекараны анықтау үшін жаңашыл тәсілдерді дайындауға деген сұраныс туындайды. Қазіргі таңдағы жер учаскесінің жай-күйі қолға алынуда.

Жер ресурстарын көп жылдар бойына пайдалану оның тозуына әкеп соғады, ал ол мәселені шешудің механикалық жолдарын енгізуді емес, ғылыми тұрғыда негізделген ұйымдастырушылық – басқарушылық шешімді қабылдауды талап етеді. Қоғамның бүгінгі даму кезеңінің үрдісі табиғат ресурстарын пайдалануда экологиялық, әлеуметтік және басқа да бағыттарды біріктіретін жаңа тәсілдерді енгізу қажеттілігіне әкелді.

Бұның барлығы жер пайдалану саласында қалыптасқан бүгінгі мәселелерді шешу жағдайы орнықты даму үлгісіне көшпей мүмкін еместігін дәлелдейді. Орнықты даму стратегиясы – экономикалық, әлеуметтік және экологиялық мақсаттарда мемлекеттерді ұлттық және халықаралық тұрғыдан дамыту үшін бірігудің амалы, оның бір бағыты ретінде үйлестірілген жер пайдалану танылады.

Қазақстандағы жер пайдаланудың жаңа парадигмасын – әлеуметтік бағытталған экономиканы құру, теңестірілген жер пайдаланудың экологиялық-экономикалық негіздерін анықтау және оларды енгізу жолдарын табу жағдайында жерді тұрақты пайдалану тұжырымдамасын талдау.

Ауылшаруашылық мақсатындағы жерлер ауданының динамикасы

Жерді тұрақты түрде пайдалануды қамтамасыз ету жерлердің сандық сипаттамаларын төмендетпейтін жер пайдалануды білдіреді. Орнықты жер пайдалануды қамтамасыз ету дегеніміз – бұл ауылшаруашылық алқаптарының аудандары сақталатын және олардың шұрайлылығының төмендеуіне жол бермейтін, дұрыс, яғни, заңнамаға сәйкес жер пайдалануды, басқа табиғи нысандардың

жағдайын төмендетпейтін жинақы құрылыс ұйымдастырлатын, жерлерді уақытылы және мақсатына сай пайдалану қамтамасыз ететін, нақты жер учаскелерінің табиғи – климаттық және географиялық ерекшеліктеріне жақсы жағынан сай келетін жер пайдалануды қамтамасыз ететін жер пайдалануды ұйымдастыру. Келесі шара – ауыл шаруашылығына субсидиялар беруді жүйелендіру. Аталған мәселе бойынша мемлекет саясатының мәні, ол ауыл шаруашылық субъектілеріне берілетін субсидияларды озық технологиялар мен сапалы ауыл шаруашылық өнімдерін өндіретін және жер ресурстарын тиімді пайдаланатын субъектілерге басымдылық ретінде беруді жүйелендіру болып табылады. Соңғысы – жер пайдалану мен қорғауды мемлекеттік бақылау. Мемлекеттің басты әкімшілік функцияларына жататын мемлекеттік бақылаудың негізгі мақсаты жер пайдалануда заңдылықтардың сақталуын бақылау болып табылады. Аталған функцияны агенттіктің өңіраралық жер инспекциялары атқарады [2].

Орнықты дамуды қамтамасыз ету үшін жер пайдалану субъектілерінің өкілеттілігін нақты анықтайтын, жерге иелік ету, оны пайдалану мен билік ету өкілдігін белгілейтін жерге меншік құқығын орнату қажет. Жер меншігі қатынастарында жер пайдаланудың экономикалық және экологиялық құрамдас бөлігі, әлеуметтік байланыстар және процесстер толықтай іске асуы тиіс. Бұндай қағидатты қамтамасыз ету қоғамның орнықты дамуына жер пайдаланушылардың моральдық – материалдық, әл-ауқаттың мүмкіндіктерін жақсартуға жағдай жасайды.

Зерттеу әдістемесі мен материалдар. 2016 жылдың қорытындысы бойынша, агенттіктің жер инспекциялары көлемі 1,3 млн. га жерде 9 мыңнан аса пайдаланылмайтын жер учаскелерін анықтады. Сонымен қатар, көлемі 2,04 млн. га болатын 3,4 мың жер учаскелері иесіз учаскелер ретінде есепке қойылды

Бұдан басқа, ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерге қатысты инспекция көлемі 1,6 млн. га жерде 1,6 мың тексеріс жүргізіп, жалпы көлемі 416,3 мың га жерде 894 жер заңнамасы нормаларының бұзылуын анықтады. Тексеріс нәтижелері бойынша 894 субъекті жауапкершілікке тартылды (ауылшаруашылығына белгіленген жерлерді тиімсіз пайдалану немесе мүлде пайдаланбағаны үшін) оларға жалпы сомасы 17,9 млн теңге айыппұл салынды және 119 жағдайда ескерту түрінде әкімшілік шаралар қолданылды.

Нәтижелерді талдау. Көлемі 41,1 мың га болатын 9 жер учаскелері бойынша сот органдарына талап – арыздар дайындалды. Аграрлық сектордың иелік етуші субъектілеріне нысаналы белгіленген ауданы 583,3 мың га жерлерді пайдалану қажеттілігі туралы 5,1 мың ескерту хаттар жіберілді. Ауыл шаруашылығы мақсатында пайдаланылатын 480,2 мың га жерлер жер пайдаланушылардың иелігінен шығарылып, мемлекеттік меншікке қайтарылды. Жерлерді тиімді пайдалану бойынша мемлекет тарапынан жүргізілетін іс-шаралардың келесі бір бағыты, ол жер иелерінің өздері бастамашы болатын іс-қимылдар. Еліміздің заман талабына сай нарықтық экономикаға көшуіне байланысты, республикамыздағы ауылшаруашылық мақсаттағы жерлері негізінен мемлекеттік емес субъектілердің иелігіне көшкені аян.

Еліміздің негізгі табиғи байлығы – ол жер ресурстары, экономикалық және әлеуметтік қамтамасыз етілуінің негізі.

Қазақстан Республикасындағы саяси және экономикалық құрылымдарының реформаға ұшырау процестері жер қатынастарының түбегейлі өзгеру қажеттілігін және тікелей мемлекеттің басқаруы және бақылауы арқылы жер реформаларын жүргізу алғы шарттарын әкелді.

Нарық экономикасына көшу, жерге әр түрлі меншік құқығының, ақылы жер пайдаланудың, жердің жылжымайтын мүлік ретінде заңдылық тұрғысынан танылуы қажеттілігін және негізгі функцияларын сақтай отырып, өндіріс құралы ретінде заңдылық тұрғыдан реттелуінің қажеттілігін туғызды.

Осыған байланысты, еліміздің жер ресурстарының потенциалын тиімді пайдалану мен қорғаудың негізгі стратегиялық бағыттарын анықтау ерекше маңызды болып саналады.

Бағдарлама жерді тиімді пайдалану мен қорғаудың – қоғамның ортақ және жеке жер пайдаланушының мүдделері үшін бір-бірімен байланысты ұйымдастыру – шаруашылық, агротехникалық, орман мелиоративтік және т.б. шараларды дамыту негізінде ұйымдастыру мен қамтамасыз етудің жаңа сапасына көшуға бағытталған.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Назарбаев Н.Ә. Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері. – Астана, 2010.
[2] ҚР Жер кодексі 2003. 20 маусым.
[3] Есполов Т.И., Жоламанов Т.Д., Пентаев Т., Абралиев О. Жер кадастры. – Алматы: Эверо, 2016.

REFERENCES

- [1] Nazarbayev NA New Decade – New Economic Growth – New Opportunities for Kazakhstan. Astana, 2010.
[2] Of the Land Code on June 20, 2003.
[3] Espolov T.I., Zholamanov T.D., Pentaev T., Abraliyev O. Land Registry. Almaty: Avery, 2016.

А. Д. Омарбекова, А. К. Игембаева, Т. П. Пентаев, Н. Б. Нурланова

Казахский национальный аграрный университет, Алматы, Казахстан

**ПОВЫШЕНИЕ УСТОЙЧИВОСТИ ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ
НА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ЗЕМЛЯХ**

Аннотация. Показано эффективное использование сельскохозяйственных земель путем создания устойчивого землепользования, основанное на экологии, не причиняющей вред окружающей среде и прямое влияние на увеличение производительности труда.

Ключевые слова: эффективное использование земель, выгодное использование земель, устойчивое землепользование, сельскохозяйственные земли.

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the described work has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the Cross Check originality detection service <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www:nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

<http://agricultural.kz/>

Редактор *М. С. Ахметова, Д. С. Аленов, Т. М. Апендиев*
Верстка на компьютере *Д. Н. Калкабековой*

Подписано в печать 18.04.2017.
Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать – ризограф.
17,5 п.л. Тираж 300. Заказ 1.